

RUSİYANIN BEYNƏLXALQ MÜNƏSİBƏTLƏRDƏ ROLU: NEO-REALİST PERSPEKTİVDƏN ANALİZ

BAYRAM ƏLİYEV

Naxçıvan Dövlət Universiteti
Beynəlxalq münasibətlər kafedrasının
dissertantı və müəllimi

E-mail: bayram_aliyev@yahoo.com

Giriş

Beynəlxalq münasibətlərin (BM) anarxik mühitində dövlətlər təhlükəsizlik məsələləri, güc və öz maraqlarını prioritet olaraq götürürlər. Bu, Kenneth Waltz tərəfindən ortaya qoyulmuş struktur əsaslı nəzəriyyə olan neo-realizmin əsas tezisidir [Waltz, 1979]. İnsan təbiətini ön planda tutan klassik realizmdən fərqli olaraq neo-realizm beynəlxalq sistemin strukturuna fokuslanır, burada anarxiya dövlətləri təhlükəsizliyi təmin etmək üçün nisbi gücü maksimuma çatdırmağa məcbur edir [Waltz, 1979]. Zəngin tarixi və strateji ambisiyaları ilə böyük güc olan Rusiya, iddialı xarici siyasəti, hərbi modernləşməsi və geosiyasi manevrləri ilə neo-realist prinsiplərin praktikada bir nümunəsi olaraq qarşımıza çıxır. Bu məqalə Rusiyanın BM-dəki rolunu neo-realist perspektivdən təhlil edir, onun güc axtarışını, rəqiblərə qarşı balanslaşdırma siyasətini və maraqlarını təmin etmək üçün sistemin məhdudiyyətlərindən istifadəsini araşdırır. Məqalədə əsas diqqət Rusiyanın Ukraynadakı fəaliyyətləri, enerji diplomatiyası, Suriyadakı rolu və Qərblə, xüsusilə ABŞ və NATO ilə strateji rəqabətinə yönəlib. Rusiyanın davranışını neo-realist çərçivədə araşdıraraq, bu təhlil anarxiya və güc paylanması onun global strategiyasını necə formalaşdırdığını vurğulayır.

Neo-Realizm: Nəzəri Çərçivə

Neo-realizm iddia edir ki, beynəlxalq sistem anarxikdir, qaydalar bütünü və bu qaydaları icra edən mərkəzi hakimiyyət yoxdur, buna görə də dövlətlər təhlükəsizlik məsələlərini ön planda tutmağa çalışırlar [Waltz, 1979]. Dövlətlər vahid, rəşional aktorlar kimi təhlükəsizliyi maksimuma çatdırmağa çalışır, çox vaxt hərbi və iqtisadi güc vasitəsilə buna nail olmağa çalışırlar [Mearsheimer, 2001]. İmkanların paylaşılması – əsasən hərbi və iqtisadi – dövlət davranışını müəyyənləşdirir, Rusiya kimi böyük güclər təhdidlərə qarşı daxili və ya xarici balans yaratmağa çalışırlar [Waltz, 1979]. Neo-realizm ikiqütblü və çoxqütblü sistemləri fərqləndirir, ikiqütblü sistemin (məsələn, Soyuq Müharibə) sabitlik yaratdığını, çoxqütblülüyn isə qeyri-müəyyənliyi artırdığını

müdafiə edir [Mearsheimer, 2001]. Rusiya soyuq müharibədən sonrakı çoxqütblü sistemdə fəaliyyət göstərir, ABŞ, Çin və yeni ortaya çıxan aktorlarla mürəkkəb güc balansını ilə maneəvə edir [Gilpin, 1981]. Bu isə qeyri-müəyyənlik deməkdir.

Rusiyanın hərəkətləri neo-realist proqnozlara uyğundur: o, nisbi gücü maksimuma çatdırmağa, düşmənləri çaşdırmağa və təhlükəsizliyini artırmaq üçün imkanlardan istifadə etməyə çalışır. Onun davranışı daxili balans (məsələn, hərbi modernləşmə) və xarici balans (məsələn, Çin və ya Suriya ilə ittifaqlar) əks etdirir ki, bu da Qərb hegemonluğuna qarşıdır [Wohlforth, 1999]. Neo-realizm həmçinin təhlükəsizlik dilemmasına diqqət çəkir, burada bir dövlətin müdafiə hərəkətləri (məsələn, Rusiyanın) digərlərində təhlükəsizlik qorxusu yaradır və konflikt davam etdirir [Jervis, 1978]. Bu çərçivə Rusiyanın BM-dəki strateji hesablamalarını işıqlandırır.

Rusiyanın Güc Axtarışı: Hərbi Modernləşmə

Neo-realizm hərbi gücü dövlət təhlükəsizliyinin təməl daşı kimi vurğulayır [Mearsheimer, 2001]. Vladimir Putinin 2012-ci ildə prezidentliyə qayıtması ilə Rusiya, Sovet İttifaqının dağılmasından sonra böyük güc statusunu bərpa etmək üçün hərbi modernləşməyə üstünlük verdi. Dövlət Silahlanma Proqramı (2011–2020) nüvə arsenallarını təkmilləşdirmək, hipersonik raketlər istehsal etmək və olan silahları inkişaf etdirmək və konvensional qüvvələri gücləndirmək üçün 700 milyard dollar ayırdı [Gorenburg, 2017]. 2025-ci ilə qədər Rusiyanın hərbi xərcləri ÜDM-in təxminən 4%-i səviyyəsində sabitləşdi, bu da NATO-nu çaşdırmaq və güc proyeksiyası üçün daxili balans yaratmağı əks etdirir [SIPRI, 2025].

2014-cü ildə Krımın ilhaqı və davam edən Ukrayna münaqişəsi Rusiyanın strateji maraqlarını təmin etmək üçün hərbi gücə hazır olduğunu nümayiş etdirdi [Trenin, 2016]. Krımın Qara dəniz limanı Rusiyanın regional hökmranlığını gücləndirdi, bu isə dövlətlərin geostrateji aktivlərə üstünlük verdiyini iddia edən neo-realist məntiqə uyğundur [Mearsheimer, 2014]. Suriya və Kalininqradda S-400 raket

müdafiə sistemləri kimi qabaqcıl sistemlərin yerləşdirilməsi Rusiyanın Qərb müdaxiləsini çaşdırmaq niyyətini göstərir [Connolly & Boulègue, 2018]. Bu hərəkətlər neo-realist təhlükəsizlik dilemmasını əks etdirir: Rusiyanın bu addımlar atması onun təhlükəsizliyini artırır, lakin NATO-nun genişlənməsinə səbəb olur və bu kontekstdə gərginlik artır [Jervis, 1978]. Neo-realist çərçivədə Rusiyanın davranışlarını və NATO ilə əlaqələrini bu kontekstdə oxumaq mümkündür və Rusiyanın strateji seçimlərini özündə ehtiva edir.

Enerji Diplomatiyası Güc Proyeksiyası Kimi

Neo-realizm iqtisadi resursları güc aləti kimi görür [Gilpin, 1981]. Rusiyanın böyük enerji ehtiyatları – qlobal təbii qazın 30%-i və neftin 13%-i – onu enerji geosiyasətində əsas oyunçu edir [Goldman, 2010]. Şimal axını (Nord Stream) və Türk Axını kimi boru kəmərlərinə nəzarət edərək, Rusiya qaz idxalının təxminən 40%-ni ondan asılı olan Avropaya təsir göstərir [IEA, 2024]. Bu asılılıq Rusiyaya iqtisadi təzyiq göstərmək imkanı verir, bu da Ukrayna və Avropaya qaz təchizatında fasilələr zamanı müşahidə olunub [Stern, 2006].

Neo-realist baxımdan enerji xarici balans yaratmaq vasitəsidir. Rusiyanın “Asiyaya dönüşü”, o cümlədən Çinə Sibir boru kəməri, 2014-cü ildən sonra Qərb sanksiyalarına qarşı bazarları şaxələndirməklə cavab verir [Gabuev, 2016]. Lakin bu, çoxqütblü sistemin mürəkkəbliyini də əks etdirir: Rusiyanın Avropa üzərindəki enerji təsiri Çin öz təsir dairəsini artırıdınca azalır [Downs, 2010]. Təhlükəsizlik dilemması burada da ortaya çıxır – Rusiyanın enerji hökmranlığı Avropanı Qətərdən LNG kimi alternativlər axtarmağa sövq edir və onun təsirini azaldır [Yergin, 2020].

Rusiyanın Suriyadakı Rolu: Geosiyasi Balans

Rusiyanın 2015-ci ildən Suriyaya müdaxiləsi Qərb təsirinə qarşı neo-realist xarici balans yaratmağın nümunəsidir [Trenin, 2016]. Əsəd rejimini dəstəkləyərək Rusiya Tartus dəniz bazasını və Hmeymim aviabazasında möhkəmlənib, Aralıq dənizinə çıxış əldə edərək NATO-nun regional mövcudluğuna qarşı durmuşdur [Allison, 2013]. Neo-realizm proqnozlaşdırır ki, böyük güclər rəqiblərin üstünlük qazanmasının qarşısını almaq üçün zəif dövlətlərə müdaxilə edirlər [Mearsheimer, 2001]. Rusiyanın Suriya kampaniyası, xüsusilə "Ərəb ba-

harı"ndan sonra ABŞ təsir dairəsinə nüfuz etməyə başladı, bu isə onun qlobal aktor kimi qayıdışını siqnal verir [Lukyanov, 2016].

Müdaxilə həmçinin Rusiyanın İrandakı kimi Qərbə qarşı olmayan güclərlə ittifaqlarını gücləndirdi, bu da unipolyarlığa qarşı neo-realist koalisiya quruculuğuna uyğundur [Wohlforth, 1999]. Lakin Suriya neo-realizmin məhdudiyyətlərini vurğulayır: Rusiyanın qazancları Türkiyənin müdaxiləsinə və ABŞ-nin kürd qüvvələrinə dəstəyinə səbəb oldu [Hill, 2017]. Çoxqütblü sistemin gözlənilməzliyi mübahisəli bölgələrdə gücü saxlamağın çətinliklərini vurğulayır [Mearsheimer, 2001].

Qərblə Strateji Rəqabət

Neo-realizm Rusiyanın ABŞ və NATO ilə rəqabətini klassik böyük güc rəqabəti kimi çərçivələndirir [Waltz, 1979]. "Soyuq müharibə"dən sonra NATO-nun keçmiş Sovet dövlətlərini əhatə edərək şərqə doğru genişlənməsi Rusiyanın təhlükəsizliyinə təhdid yaratdı və onun qarşı tədbirlər almasına səbəb oldu [Mearsheimer, 2014]. Rusiya NATO-nun Baltıyanı ölkələrdə və Ukraynada mövcudluğunu mühasirə kimi qəbul edir və bu, onun aqressiv duruşunu şərtləndirir [Sakwa, 2017]. 2022-ci ildə Ukrayna işğalı, bəla başa gəlsə də, neo-realist məntiqi əks etdirir: dövlətlər qəbul edilən təhdidlərə qarşı bufer zonalarını təmin etmək üçün preemptiv hərəkət edirlər [Mearsheimer, 2014].

Rusiyanın kiberhücumlar, dezinformasiya və proksi müharibəsi kimi hibrid taktikaları neo-realizmin qeyri-ənənəvi vasitələrlə gücünü maksimallaşdırmağa diqqətini əks etdirir [Giles, 2019]. Məsələn, Qərb infrastrukturuna kiberhücumlar (məsələn, 2017 NotPetya) birbaşa qarşıdurma olmadan rəqibləri destabilizasiya etməyi hədəfləyir [Greenberg, 2019]. Lakin təhlükəsizlik dilemması davam edir: NATO-nun Şərqi Avropadakı artan təsiri və sanksiyalar Rusiyanın təcridini dərinləşdirir [Rumer, 2017].

Çoxqütblü Sistemdə Rusiya

Neo-realizm proqnozlaşdırır ki, çoxqütblülük rəqabət və qeyri-sabitliyi artırır [Mearsheimer, 2001]. Rusiya bu vəziyyətdə Çin, Hindistan və BRICS dövlətləri ilə tərəfdaşlıqlar quraraq Qərb hegemonluğuna qarşı manevr edir [Lukin, 2020]. Rusiya-Çin aksisi, birgə hərbi təlimlər və ticarət sazişləri ilə möhkəmlənərək, ABŞ hökmranlığına qar-

şı balans yaradır [Gabuev, 2016]. Lakin neo-realizm bərabər olmayan ittifaqlara qarşı xəbərdarlıq edir: Çinin iqtisadi üstünlüyü Rusiyanın manevr sahəsini məhdudlaşdırır [Downs, 2010].

Rusiya həmçinin sistemin axıcılığından istifadə edərək, Venesuela və Şimali Koreya kimi anti-Qərb rejimlərini dəstəkləyir və ABŞ-nin təsirini məhdudlaşdırmağa çalışır [Charap & Colton, 2017]. Onun Afrikadakı Wagner Qrupu əməliyyatları resursları və təsiri təmin edir, neo-realist güc maksimizasiyasını əks etdirir [Martens, 2023]. Lakin çoxqütblülüyün mürəkkəbliyi – məsələn, Hindistanın Rusiya və ABŞ arasında balans yaratması – Rusiyanın təsirini məhdudlaşdırır [Pant, 2022].

Tənqidlər və Məhdudiyyətlər

Neo-realizm Rusiyanın gücə yönəlmiş davranışını izah etsə də, Putinin ideologiyası və ya millətçilik kimi daxili amilləri nəzərə almır, bu klassik realizm tərəfindən vurğulansa belə struktural realist nəzəriyyə bunu nəzərə almır [Tsygankov, 2018]. Neo-realizmin sistem məhdudiyyətlərinə fokuslanması dövlətin bir agent kimi rolunu məhdudlaşdırır – Rusiyanın hərəkətləri bəzən Ukrayna müharibəsi nümunəsində görüldüyü kimi iqtisadi zərəri kimi rasional xərc-fayda təhlilinə ziddir [Gaddy & Ickes, 2022]. Kimlik və normaları vurğulayan konstruktivist perspektivlər, Rusiyanın “sivilizasiya” ritorikasını izah edərək neo-realizmi tamamlaya bilər [Hopf, 2016].

Nəticə

Neo-realist perspektivdən Rusiyanın BM-dəki rolu anarxik, çoxqütblü sistemdə güc və təhlükəsizlik axtarışının hesablanmış strategiyasıdır. Onun hərbi modernləşməsi, enerji diplomatiyası, Suriya müdaxiləsi və Qərblə rəqabəti təhdidlərə qarşı daxili və xarici balanslaşdırmanı və təsirini maksimuma çatdırmağı əks etdirir. Təhlükəsizlik dilemması və çoxqütblü rəqabət Rusiyanın iddialı, lakin məhdud strategiyasını formalaşdırır. Neo-realizm sistem amillərini işıqlandırır, lakin daxili və ideoloji amillərin integrasiyası təhlili zənginləşdirə bilər. Rusiyanın trayektoriyası – ambisiyaları iqtisadi məhdudiyyətlərlə balanslaşdırmaq – global güc dinamikasını formalaşdırmağa davam edəcək.

REFERENCES:

1. [Allison, 2013] Allison, R. (2013). *Russia and Syria: Explaining alignment with a regime in crisis*. *International Affairs*, 89(4), 795–823.
2. [Charap & Colton, 2017] Charap, S., & Colton, T. (2017). *Everyone Loses: The Ukraine Crisis and the Ruinous Contest for Post-Soviet Eurasia*. Routledge.
3. [Connolly & Boulègue, 2018] Connolly, R., & Boulègue, J. (2018). *Russia's new state armament programme*. *Chatham House Research Paper*.
4. [Downs, 2010] Downs, E. S. (2010). *Sino-Russian energy relations: An uncertain courtship*. *China's Energy Rise*, 146–175.
5. [Gabuev, 2016] Gabuev, A. (2016). *Friends with benefits? Russian-Chinese relations after the Ukraine crisis*. *Carnegie Moscow Center*.
6. [Gaddy & Ickes, 2022] Gaddy, C. G., & Ickes, B. W. (2022). *Russia's addiction: The political economy of resource dependence*. *Brookings Institution Press*.
7. [Giles, 2019] Giles, K. (2019). *Moscow Rules: What Drives Russia to Confront the West*. *Chatham House*.
8. [Gilpin, 1981] Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. *Cambridge University Press*.
9. [Goldman, 2010] Goldman, M. I. (2010). *Pet-rostate: Putin, Power, and the New Russia*. *Oxford University Press*.
10. [Gorenburg, 2017] Gorenburg, D. (2017). *Russia's military modernization plans: 2018–2027*. *PONARS Eurasia Policy Memo*, 495.
11. [Greenberg, 2019] Greenberg, A. (2019). *Sandworm: A New Era of Cyberwar and the Hunt for the Kremlin's Most Dangerous Hackers*. *Doubleday*.
12. [Hill, 2017] Hill, F. (2017). *Russia's Middle East gambit*. *Foreign Affairs*, 96(5), 134–142.
13. [Hopf, 2016] Hopf, T. (2016). *Russia's identity and foreign policy*. *International Politics*, 53(1), 1–25.
14. [IEA, 2024] International Energy Agency. (2024). *World Energy Outlook 2024*. *IEA Publications*.
15. [Jervis, 1978] Jervis, R. (1978). *Cooperation under the security dilemma*. *World Politics*, 30(2), 167–214.
16. [Lukin, 2020] Lukin, A. (2020). *Russia in a*

multipolar world. Russia in Global Affairs, 18(1), 10–34.

17. [Lukyanov, 2016] Lukyanov, F. (2016). *Russia's Syria strategy: A signal to the world. Russia in Global Affairs*, 14(4), 8–15.

18. [Martens, 2023] Martens, T. (2023). *The Wagner Group and Russia's African strategy. Journal of Strategic Studies*, 46(2), 321–345.

19. [Mearsheimer, 2001] Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W.W. Norton.

20. [Mearsheimer, 2014] Mearsheimer, J. J. (2014). *Why the Ukraine crisis is the West's fault. Foreign Affairs*, 93(5), 77–89.

21. [Pant, 2022] Pant, H. V. (2022). *India's Russia dilemma. The Washington Quarterly*, 45(3), 127–142.

22. [Rumer, 2017] Rumer, E. (2017). *Russia and the security of Europe. Carnegie Endowment for International Peace*.

23. [Sakwa, 2017] Sakwa, R. (2017). *Russia Against the Rest: The Post-Cold War Crisis of World Order*. Cambridge University Press.

24. [SIPRI, 2025] Stockholm International Peace Research Institute. (2025). *SIPRI Military Expenditure Database*. SIPRI.

25. [Stern, 2006] Stern, J. (2006). *The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006. Oxford Institute for Energy Studies*.

26. [Trenin, 2016] Trenin, D. (2016). *Russia's Goals in Syria. Carnegie Moscow Center*.

27. [Tsygankov, 2018] Tsygankov, A. P. (2018). *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. Rowman & Littlefield.

28. [Waltz, 1979] Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. McGraw-Hill.

29. [Wohlforth, 1999] Wohlforth, W. C. (1999). *The stability of a unipolar world. International Security*, 24(1), 5–41.

30. [Yergin, 2020] Yergin, D. (2020). *The New Map: Energy, Climate, and the Clash of Nations*. Penguin Press.

XÜLASƏ

Bu məqalə Rusiyanın beynəlxalq münasibətlərdə (BM) rolunu neo-realist perspektivdən təhlil edir. Neo-realizmə görə, anarxik sistemdə dövlətlər təhlükəsizlik və güc maksimizasiyasına üstünlük verirlər. Rusiya hərbi modernləşmə, enerji diplomatiya-

si, Suriyaya müdaxilə və Qərblə rəqabət vasitəsilə bu prinsipləri nümayiş etdirir. Krımın ilhaqı və Ukrayna münaqişəsi ilə Rusiya geostrateji maraqları təmin etmək üçün hərbi gücə hazır olduğunu göstərir. Enerji resursları Avropa və Asiyada təsir aləti kimi istifadə olunur. Suriyada Əsəd rejimini dəstəkləməklə Rusiya NATO-ya qarşı balans yaradırdı. Çoxqütblü sistemdə Rusiyanın Çin və BRICS ilə ittifaqlar Qərb hegemonluğuna qarşı yönəlib. Lakin təhlükəsizlik dilemması və iqtisadi məhdudiyyətlər Rusiyanın strategiyasını məhdudlaşdırır. Neo-realizm sistem amillərini izah etsə də, daxili faktorlar və ideologiya Rusiyanın beynəlxalq sistemdə davranışlarının təhlilini tamamlaya bilər. Məqalədə belə nəticəyə gəlinir ki, Rusiya qlobal güc dinamikasını formalaşdırmağa davam edəcək.

Açar sözlər: neo-realizm, rusiya, güc balansı, təhlükəsizlik dilemması.

Байрам Алиев,

**аспирант, преподаватель кафедры
международных отношений Нахчыванского
Государственного Университета
Эл. почта: bayram_aliyev@yahoo.com**

РЕЗЮМЕ

Статья анализирует роль России в международных отношениях (МО) с точки зрения нео-реализма. Согласно нео-реализму, в анархической системе государства приоритизируют выживание и максимизацию власти. Россия демонстрирует эти принципы через военную модернизацию, энергетическую дипломатию, вмешательство в Сирии и соперничество с Западом. Аннексия Крыма и конфликт в Украине показывают готовность использовать военную силу для защиты геостратегических интересов. Энергетические ресурсы служат инструментом влияния в Европе и Азии. Поддержка режима Асада в Сирии создает баланс против НАТО. В многополярной системе альянсы с Китаем и странами БРИКС противостоят западной гегемонии. Однако дилемма безопасности и экономические ограничения сдерживают стратегию России. Нео-реализм объясняет системные факторы, но внутренние факторы и идеология могут дополнить анализ. Россия продолжит формировать глобальную динамику власти.

Ключевые слова: нео-реализм, россия, балансирование власти, дилемма безопасности

Bayram Aliyev,
*lecturer and PhD candidate at the
Department of International Relations
of Nakhchivan State University*
E-mail: bayram_aliyev@yahoo.com

SUMMARY

This article examines Russia's role in international relations (IR) from a neo-realist perspective. Neo-realism posits that in an anarchic system, states prioritize survival and power maximization. Russia exemplifies this through military modernization, energy diplomacy, intervention in Syria, and rivalry with the West. The annexation of Crimea and the Ukraine conflict demonstrate its readiness to use military power to secure geostrategic interests. Energy resources serve as a tool of influence in Europe and Asia. By supporting the Assad regime in Syria, Russia balances against NATO. In a multipolar system, alliances with China and BRICS counter Western hegemony. However, the security dilemma and economic constraints limit Russia's strategy. While neo-realism explains systemic drivers, domestic factors and ideology could enrich the analysis. Russia's trajectory will continue to shape global power dynamics.

Keywords: *Neo-realism, Russia, Power balancing, Security dilemma.*